

РЕЦЕНЗИЯ

G. Neweklowsky (Hrsg.): Bosanski – hrvatski – srpski / Bosnisch – Kroatisch – Serbisch: Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca. (Wiener Slavistischer Almanach, Sonderband 57.) Wien, 2003, 326 pp.

1852. godine održan je čuveni Bečki dogovor na kojem je usvojen termin *standardni srpskohrvatski ili hrvatskosrpski jezik*. Zanimljiva koincidenija je da su se 2003. godine upravo u Beču sastali slavisti kako bi sada, posle jednog i po stoleća postojanja zajedničkog jezičkog standarda Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba, usaglasili stavove u vezi sa razlikama jezika navedenih naroda. U vezi sa tim, Ljubomir Popović u svom radu iznosi srpskohrvatski paradoks koji se sastoji u tome da je pedesetih godina XX veka postojao jedan standardni srpskohrvatski jezik ustanovljen na Novosadskom dogovoru 1954. godine, a početkom XXI veka imamo tri zasebna standardna jezika: bosanski, hrvatski i srpski.

Usled novonastale jezičke situacije na južnoslovenskom jezičkom području uvode se novi termini i nove definicije u vezi sa pitanjima jezika, pa tako i neki radovi na ovoj slavističkoj konferenciji govore o tome. Radove lingvista, koji su učestvovali na ovoj konferenciji, mogli bismo, po tematici, podeliti u nekoliko skupina. To su:

- lingvistički radovi u kojima se pokušavaju razrešiti neki teorijski problemi u nauci o jeziku nastali promenom situacije na jezičkom prostoru bivše Jugoslavije (usled političkih promena na tim prostorima) stvaranjem novih država i time novih jezičkih standarda;

- radovi u kojima se daje retrospektiva standardnog srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika;

- radovi koji govore o aktuelnom stanju jezičkog standarda na području bivše Jugoslavije;

- radovi koji govore o bosanskom/bošnjačkom jeziku i

- jedan rad o standardnom jeziku Crnogoraca.

Teorijskim pitanjima i problemima bave se: Dalibor Brozović (Zagreb) u radu Genetsko-lingvistički i sociolingvistički kriteriji u sistematizaciji južnoslovenskih idioma s posebnim obzirom na Bosnu i Hercegovinu, Barbara Kuzmann-Müller (Berlin) u radu Novi standardni jezici u jugoistočnoj Evropi, Svein Mønnesland (Oslo) u radu O pojmu “dijasistem” i Milan Šipka (Sarajevo) u radu pod naslovom Jezik Bošnjaka, Hrvata Srba i Crnogoraca – problem klasifikacije i nominacije idioma.

Retrospektivom standardnog srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika bave se: Branislav Brborić (Beograd) u radu pod naslovom Standardni jezik i jezički standard: aktuelne perspektive, Radoslav Katičić (Beč) u radu Poslije godine 1990.: prijelom i trajanje u standardu i književnojezičnoj porabi južnoslavenskoga

izgrađenog prema novoštokavskome narječnom predlošku, Ivan Klajn (Beograd) u svom radu Normativna lingvistika u Srbiji danas, Gerhard Neweklowsky (Beč) u radu Tradicija i promene u južnoslovenskim jezicima, Ljubomir Popović (Beograd) u radu pod naslovom Od srpskohrvatskog do srpskog i hrvatskog standardnog jezika: srpska i hrvatska verzija i Slobodan Remetić (Beograd) u radu Put do standardnog jezika kod Srba i Hrvata: sličnosti i razlike.

Aktuelnim stanjem jezičkih standarda Bošnjaka, Hrvata i Srba bave se u svojim radovima: Dunja Brozović-Rončević (Zagreb) u radu pod naslovom Ojkonimska preimenovanja na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije nakon godine 1990, Swenn Gustavsson (Uppsala) u radu O trima "srednjojužnoslovenskim" gramatikama, Andrea Zorka Kinda-Berlakovich (Beč) u radu Gradišćanski hrvatski prema hrvatskom standardu, Anna Plotnjikova (Moskva) u radu Istočnosrpski govori u odnosu na standardni srpski jezik, Milorad Radovanović (Novi Sad) u radu Srpski jezik na početku milenijuma: inventar eksternih i internih pitanja i Hanka Vajzović (Sarajevo) u radu Sociolingvistički status orijentalizama u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.

O bosanskom jeziku pisali su: Werner Lehfeldt (Göttingen) u radu O stanju kodifikacije bosanskog jezika, Rašid Durić (Bochum) u radu Školski rječnik bosanskog jezika Dževada Jahića i standardizacija leksike u bosanskom jeziku na opštekomunikacijskoj razini, Jagoda Jurić-Kappel (Beč) u radu Bosanski ili bošnjački, Ivo Pranjković (Zagreb) u radu pod naslovom Oko gramatike bosanskoga jezika i Naila Valjevac (Sarajevo) u radu Bosanski standardni jezik i njegova proizvodijska norma.

O crnogorskom jeziku, odnosno o crnogorskoj jezičkoj standardizaciji piše Branislav Ostojić (Nikšić) u svom radu pod naslovom Crnogorski književnojezički izraz u procesu standardizacije Vukova modela književnog jezika danas.

Da se primetiti da radovi nekih lingvista sa prostora bivše Jugoslavije, u kojima oni pišu o jeziku svoga naroda u odnosu na druge narode, sadrže određenu dozu pristrasnosti zbog čega bi se mogla dovesti u pitanje njihova objektivnost. Za radove lingvista iz drugih evropskih zemalja moglo bi se reći da su u velikoj meri nepristrasni u odnosu na radove lingvista sa prostora bivše Jugoslavije. Verovatno iz razloga što su oni, kada je reč o problemima bivše Jugoslavije, posmatrači sa strane, a ne direktni učesnici razmirica i kao takvi na objektivniji način raspravljaju o aktuelnim jezičkim pitanjima.

Kada je reč o pristrasnosti, navedimo nekoliko autora i njihove radove. Branislav Brborić u svome radu u velikoj meri politizira u korist Srba i Srbije i žali se na Hrvate, na njihove stavove i delanje u vezi sa zajedničkim standardnim jezikom za vreme postojanja nekadašnje Jugoslavije. U radu Ivana Klajna uočljiv je negativan stav prema Austrougarskoj monarhiji (već ukorenjen u Srbiji, nezavisno od lingvistike) kada, sa negativnom konotacijom, piše o obaveznoj regulaciji svih oblasti života u Austrougarskoj monarhiji. Ljubomir Popović i Slobodan

Remetić, umesto nacionalnog hrvatskog imena upotrebljavaju na nekim mestima naziv katolici štokavci ili katolici na prostoru između Slovenije i Bugarske, što je kod nekih lingvista iz Srbije prisutno još od ranije (pa i kod Pavla Ivića). Ovakvom imenovanju jednog naroda, odnosno namerno izbegavanje upotrebe njegovog imena ne bi trebalo imati mesta u naučnim lingvističkim razmatranjima, jer se time nagoveštava lični stav autora prema drugom, u ovome slučaju, hrvatskom narodu, pa čak i poricanje postojanja hrvatskog naroda, a time onda i prava Hrvata na svoj zaseban standardni jezik. Iz vrlo preglednog rada Ljubomira Popovića može se zaključiti da je stav uvaženoga srpskog lingviste Pavla Ivića umnogome radikalniji u odnosu na stav hrvatskoga lingviste Dalibora Brozovića u vezi sa pitanjem srpskog i hrvatskog jezika, odnosno jednosti ili posebnosti jezika kao dijasistema i u vezi sa srpskim i hrvatskim jezičkim standardom. Takođe se da primetiti da se stav Pavla Ivića prema zajedničkom jeziku Hrvata i Srba, kako kao prema dijasistemu, tako i prema standardnom jeziku uveliko promenio u odnosu na njegov nekadašnji stav – stav od pre nemilih političkih promena na prostorima bivše Jugoslavije. Pavle Ivić više ne priznaje nikakvu jezičku jednost Hrvata i Srba. Za Dalibora Brozovića moglo bi se reći da je u priličnoj meri objektivn u prikazivanju aktuelne jezičke situacije – kako u prikazu aktuelne jezičke situacije, tako i u prikazu retrospektive standardizacionih procesa jezika Srba i Hrvata. U vezi sa tim, Brozović uvodi dva nova termina u slavistiku: *srednjojužnoslovenski dijasistem* umesto termina *srpskohrvatski ili hrvatskosrpski jezik* i *standardna novoštokavština* umesto nekadašnjeg termina *standardni srpskohrvatski ili standardni hrvatskosrpski jezik* za obeležavanje dve varijante istog standarda.

Bosanski lingvisti pišu o postojanju bosanskog, tj. bošnjačkog jezika, ali posle svakog njihovog argumenta u korist posebnog bosanskog, tj. bošnjačkog jezika nameće se pitanje da li na osnovu navedenih argumenata o njemu stvarno može biti reči – na primer: na osnovu prepoznatljive melodije bosanskog jezika kako u svom radu piše Naila Valjevac ili na osnovu orijentalizama na koje se poziva autor Školskog rječnika bosanskog jezika, Dževad Jahić, na koji se, u svome radu, vrlo objektivno osvrće Rašid Durić. Pomenuti rad Naile Valjevac, u stvari, predstavlja snažnu želju za prikazivanjem bosanskog jezika kao zasebnog jezika, vrlo pretenciozno, ali bez pravih jezičkih argumenata, koji su često čak i kontradiktorni. Naila Valjevac s jedne strane iznosi dugu tradiciju bosanskoga jezika, a sa druge strane karakteriše ga kao vrlo mlad jezik. Najobjektivniji prikaz stanja bosanskog jezika dali su, u svojim radovima o njegovoj kodifikaciji Werner Lehfeldt i Rašid Durić. Na problem stvarne jezičke argumentacije posebnosti jezika i jezičkog standarda nailazimo i u radu Branislava Ostojića o standardizacionim procesima crnogorskog književnojezičkog procesa.

Većina lingvista sa ovog slavističkog susreta slaže se u tome da su bosanski, hrvatski i srpski novostvoreni standardni jezici simbol, odnosno amblem svoga naroda više nego što su posebni jezici – da imaju simboličku funkciju. O

tome piše Rašid Durić o bosanskom jeziku u svom radu o Školskom rječniku bosanskog jezika Dževada Jahića i standardizaciji leksike u bosanskom jeziku, Swenn Gustavsson u svom radu O trima “srednjojužnoslovenskim” gramatikama i Werner Lehfeldt u svom radu o bosanskom jeziku. Milan Šipka u svom radu o problemu klasifikacije i nominacije idioma jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca, piše o podvajanju jezika na simboličkoj ravni. U njemu daje kratak, ali vrlo jasan, nepristrasan i objektivan prikaz promene stavova istaknutih lingvista (Pavla Ivića, Dalibora Brozovića i Dževada Jahića) pod uticajem političkih zbivanja na tlu bivše Jugoslavije. Svein Mønnesland daje političku i lingvističku definiciju jezika, piše o tradicionalnoj podeli jezika, o deljenju jezika prema stepenu razumevanja i o sociolingvističkom kriterijumu deljenja jezika. Kada je reč o deljenju srpskog i hrvatskog jezika, odnosno srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog standarda, Ljubomir Popović u svome radu ističe da nije bilo krize jezika već krize jezičke politike.

Ovo izdanje slavističkog almanaha o susretu evropskih slavista održanom u Beču 2003. godine sadrži različite stavove slavista sa teritorije bivše Jugoslavije o aktuelnim pitanjima jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca, koji su ponekad suprotni, ponekad pristrasni, a neki od njih su i objektivni kao i radove slavista iz drugih evropskih zemalja koji nisu opterećeni sukobom naroda bivše Jugoslavije. Almanah svakako sadrži korisne podatke o standardizacionim procesima jezika Bosanaca, Crnogoraca, Hrvata i Srba, zbog toga ga preporučujem lingvistima koji se bave problemima srednjejužnoslovenskog jezičkog područja i standardne novoštokavštine i, svakako, studentima slavistike pri njihovom proučavanju standardizacije jezika Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba, u okviru predmeta standardizacije jezika, jer, i pored mnogih subjektivnih ocena, sadrži vrlo pregledne prikaze standardizacionih procesa i najnovija razmatranja, tj. najaktuelnije stavove lingvista o ovoj problematici.

Hajnalka Firisz
(*Firisz Hajnalka, ELTE, Szlav Filológiai Tanszék*
H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/D.)